

Date: 23rd September-2026

**RAQAMLI MAKONDA SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLARNI HIMOYA
QILISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI: MUAMMOLAR VA
TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI**

SARBON UNIVERSITETI talabasi

Luxmonova Gulchehra Rahmat qizi

Annotatsiya. Mazkur tezisda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Raqamlashtirish jarayonlarining kengayishi natijasida fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini yig'ish, saqlash, qayta ishlash va elektron tizimlarda uzatish ko'lami ortib bormoqda. Bu esa shaxsiy hayot daxlsizligi, axborot xavfsizligi hamda shaxsga doir ma'lumotlardan qonuniy foydalanish bilan bog'liq yangi huquqiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Tadqiqotda O'zbekistonda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning normativ-huquqiy asoslari, ma'lumotlar subyektining huquqlari, ma'lumotlarni qayta ishlovchi subyektlarning majburiyatlari hamda raqamli muhitda ma'lumotlarning noqonuniy tarqalishi bilan bog'liq xavflar tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlarda, xususan, Yevropa Ittifoqida shakllangan ma'lumotlarni himoya qilishning zamonaviy yondashuvlari qiyosiy jihatdan ko'rib chiqiladi. Tadqiqot yakunida O'zbekistonda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish, raqamli xizmatlar xavfsizligini kuchaytirish hamda fuqarolarning raqamli-huquqiy savodxonligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar. shaxsga doir ma'lumotlar, raqamli makon, shaxsiy hayot daxlsizligi, axborot xavfsizligi, raqamli huquqlar, ma'lumotlarni qayta ishlash, kiberxavfsizlik, elektron xizmatlar, huquqiy himoya, raqamli iqtisodiyot.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jamiyat hayotining deyarli barcha sohalariga kirib borishi huquqiy munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Elektron davlat xizmatlari, internet-banking, onlayn savdo, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va boshqa raqamli platformalardan foydalanish jarayonida fuqarolarga tegishli katta hajmdagi ma'lumotlar qayta ishlanadi. Bunday ma'lumotlar qatoriga shaxsning ism-familiyasi, aloqa ma'lumotlari, identifikatsiya ma'lumotlari, biometrik ma'lumotlari va boshqa shaxs bilan bog'liq axborotlar kirishi mumkin.

Raqamli muhitning o'ziga xosligi shundaki, ma'lumotlar juda qisqa vaqt ichida katta miqyosda tarqalishi mumkin. Shu sababli shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish masalasi nafaqat texnik yoki axborot xavfsizligi masalasi, balki inson huquqlarini ta'minlashning muhim huquqiy yo'nalishiga aylanmoqda. O'zbekiston Respublikasida ham raqamlashtirish jarayonlarining rivojlanishi shaxsga doir ma'lumotlarni huquqiy jihatdan himoya qilishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, amaldagi huquqiy mexanizmlarning samaradorligini baholash va ularni zamonaviy raqamli muhit talablariga

Date: 23rd September-2026

mos ravishda takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biridir.

Asosiy qism. Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning asosiy maqsadi shaxsning shaxsiy hayoti daxlsizligini ta'minlash, uning o'zi haqidagi ma'lumotlar ustidan qonuniy nazoratini kafolatlash hamda ushbu ma'lumotlardan noqonuniy foydalanishning oldini olishdan iborat.

Raqamli makonda ma'lumotlardan foydalanish bir nechta huquqiy munosabatlarni qamrab oladi. Jumladan, ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, tizimlashtirish, o'zgartirish, foydalanish, uzatish va yo'q qilish kabi jarayonlarning har biri tegishli huquqiy talablar asosida amalga oshirilishi lozim.

Mazkur jarayonda muhim masalalardan biri — shaxsning o'ziga tegishli ma'lumotlar qanday maqsadda va qaysi subyekt tomonidan qayta ishlanayotganini bilish huquqidir. Shaxsga doir ma'lumotlardan foydalanishning maqsadi aniq va qonuniy bo'lishi, ma'lumotlarni qayta ishlash esa belgilangan huquqiy asosga ega bo'lishi zarur.

Raqamli xizmatlarning kengayishi bilan bir qatorda shaxsga doir ma'lumotlarning sizib chiqishi, noqonuniy nusxalanishi, uchinchi shaxslarga berilishi yoki ma'lumotlardan shaxsning roziligisiz foydalanilishi kabi xavflar ham ortmoqda. Ayniqsa, internet platformalarida foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini qayta ishlash masalasi alohida huquqiy nazoratni talab qiladi.

Shu sababli zamonaviy huquqiy mexanizm faqat ma'lumotlar buzilganidan keyin javobgarlik choralari qo'llash bilan cheklanmasligi kerak. Aksincha, ma'lumotlarning noqonuniy ishlatilishining oldini olishga qaratilgan profilaktik mexanizmlar ham shakllantirilishi lozim.

Xorijiy tajribada shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning muhim tamoyillaridan biri — "privacy by design", ya'ni maxfiylikni raqamli mahsulot yoki xizmatni yaratishning dastlabki bosqichidayoq hisobga olish yondashuvidir. Mazkur yondashuv ma'lumotlarni himoya qilishni keyinchalik amalga oshiriladigan qo'shimcha choradan ko'ra, raqamli tizimning ajralmas elementi sifatida ko'rishni nazarda tutadi.

O'zbekiston uchun ham ushbu yondashuv muhim ahamiyatga ega. Chunki davlat va xususiy sektor tomonidan ko'rsatilayotgan elektron xizmatlar sonining ortishi shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlovchi axborot tizimlari sonining ko'payishiga olib kelmoqda.

Bundan tashqari, fuqarolarning raqamli-huquqiy savodxonligini oshirish ham muhim masalalardan biridir. Foydalanuvchi qaysi ma'lumotlarni internetda ochiq joylashtirish xavfli ekanligini, mobil ilovaga qanday ruxsatlar berayotganini va o'z huquqlari buzilgan taqdirda qayerga murojaat qilish mumkinligini bilishi kerak.

Takomillashtirish yo'nalishlari. Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamli makonda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini quyidagi yo'nalishlarda takomillashtirish maqsadga muvofiq:

Profilaktik huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish. Ma'lumotlar buzilgandan keyingi javobgarlik bilan bir qatorda, ularning sizib chiqishining oldini olishga qaratilgan talablarni kuchaytirish lozim.

Raqamli platformalarning javobgarligini aniqlashtirish. Foydalanuvchi ma'lumotlarini qayta ishlovchi tashkilotlarning

Date: 23rd September-2026

ma'lumotlarni saqlash, himoya qilish va uchinchi shaxslarga uzatish bo'yicha majburiyatlari yanada aniq belgilanishi kerak.

"Privacy by design" tamoyilini keng joriy etish. Yangi elektron xizmat va axborot tizimlarini ishlab chiqishda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish talablari dastlabki bosqichdan nazarda tutilishi maqsadga muvofiq.

Fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish. Aholiga shaxsga doir ma'lumotlardan foydalanish bilan bog'liq huquq va majburiyatlarni sodda va tushunarli shaklda yetkazish zarur.

Huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish. Raqamli huquqbuzarliklarni aniqlash va ularga huquqiy baho berish uchun zamonaviy bilim va texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya sharoitida shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish insonning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini ta'minlashning muhim shartlaridan biridir. Raqamli xizmatlarning kengayishi fuqarolar uchun qulayliklarni oshirayotgan bo'lsa-da, shaxsiy ma'lumotlardan noqonuniy foydalanish, ularning sizib chiqishi va uchinchi shaxslarga noqonuniy uzatilishi kabi xavflarni ham yuzaga keltirmoqda

Shu bois O'zbekistonda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini zamonaviy raqamli muhit talablariga mos ravishda doimiy takomillashtirib borish zarur. Bunda xalqaro tajribani milliy huquqiy tizim xususiyatlari bilan uyg'unlashtirish, profilaktik himoya mexanizmlarini kuchaytirish, raqamli platformalarning mas'uliyatini aniq belgilash va aholining raqamli-huquqiy savodxonligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur yo'nalishlarning izchil amalga oshirilishi fuqarolarning shaxsiy hayoti daxlsizligini ta'minlash, raqamli xizmatlarga bo'lgan ishonchni oshirish hamda raqamli iqtisodiyotning huquqiy jihatdan barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent.
- 2.O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni.
- 3.O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni.
- O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni.
- 4.European Parliament and Council. (2016). General Data Protection Regulation (GDPR).
- 5.Council of Europe. Convention for the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data.
- OECD.
- 6.Privacy Guidelines: Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data.